

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Hrvatski jezik i književnost i Pedagogija

Mirjana Knežević

Inoča u slavonskoj dramskoj književnosti

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Katedra za hrvatsku književnost

Hrvatski jezik i književnost i Pedagogija

Mirjana Knežević

Inoča u slavonskoj dramskoj književnosti

Diplomski rad

Humanističke znanosti, Filologija, Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Ivan Trojan

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1. 1. Zašto baš dramski korpus slavonskih pisaca?.....	1
1. 2. Tko je inoča?.....	2
2. Lik inoče u dramskim djelima slavonskih pisaca.....	5
1. 2. Srđan Tucić, <i>Povratak</i>	5
2. 2. Joz Ivakić, <i>Vrzino kolo</i>	6
2. 3. Joz Ivakić, <i>Inoče</i>	8
2. 4. Josip Kosor, <i>Žena</i>	10
2. 5. Mara Švel-Gamiršek, <i>Đuka Ivanov</i>	11
2. 6. Miroslav Feldman, <i>Vožnja</i>	13
2. 7. Stjepan Tomaš, <i>Miruj, miruj srce moje</i>	14
2. 8. Davor Špišić, <i>Godina dobre berbe</i>	15
2. 9. Davor Špišić, <i>Karaoke show</i>	16
2. 10. Miro Gavran, <i>Pandorina kutijica</i>	18
2. 11. Miro Gavran, <i>Teško je reći zbogom</i>	19
2. 12. Miro Gavran, <i>Ljubavi Georga Washingtona</i>	21
2. 13. Miro Gavran, <i>Zabranjeno smijanje</i>	22
2. 14. Miro Gavran, <i>Muž moje žene i Povratak muža moje žene</i>	23
2. 15. Miro Gavran, <i>Papučari</i>	25
2. 16. Miro Gavran, <i>Byron</i>	26
2. 17. Miro Gavran, <i>Nora danas</i>	28
2. 18. Miro Gavran, <i>Paralelni svjetovi</i>	29

2. 19. Lydia Scheuermann Hodak, <i>Eva nije Adam</i>	31
3. Zaključak.....	34
4. Popis literature i izvora.....	35

Sažetak

Tema ovoga diplomskog rada jest lik inoče u slavonskoj dramskoj književnosti. Svrha je rada istražiti dramska djela slavonskih pisaca te pronaći ona djela koja uključuju motiv inoče, prilježnice, konkubine ili preljubnice. Cilj rada jest okarakterizirati te ženske likove kroz svaku dramu posebno te saznati njihovu motivaciju da postanu „drugom ženom“. Proučavanjem dvadeset odabranih književnih djela devet slavonskih pisaca došlo se do zaključka kako je najčešći motiv suložnica korist, zaljubljenost, ljubav ili seks.

Ključne riječi: inoča, slavonski pisci, dramska djela

1. Uvod

Ovaj je rad zamišljen kao pretraživanje književnih uradaka slavonskih pisaca s posebnim naglaskom na njihova dramska djela s motivom inoće. Obuhvaćeni su široko poznati autori i njihova djela, ali i manje poznati autori čija djela nisu ništa manje vrijedna, no na neki su način zapostavljena, kako u literaturi, tako i tijekom obrazovnoga procesa. Dakle, govorit će se o „*eksplozijama*, to jest književnicima koji svojim književnim udjelom pokreću mehanizam književnopovijesnoga razvoja, koji su i recepcijski uočeni pa se u povijesnim pregledima čitaju kao stalna mjesta“ (Sablić Tomić, Rem, 2003: 9), ali i o književnicima koji su ostali neprepoznati i neistraženi, a jedan od ciljeva je predstaviti njihovo stvaralaštvo, barem ono dramsko.

Prije svega valja se podsjetiti kako je značajka hrvatske književnosti njezina trojezičnost i tropismenost. (Hercigonja, 2006) Brešić (2004) navodi kako je s time povezan i regionalizam u našoj književnosti koji se javlja zbog geografskih i povijesnih razloga. Geografski gledano, Slavonija obuhvaća gradove Osijek, Vinkovce, Županju, Slavonski Brod, Požegu, Novu Gradišku i Viroviticu te manja mjesta u njihovoj okolini. Kulturni prostor Slavonije ne veže se za određeni geografski prostor, već obuhvaća sve one prostore koji se nadovezuju na književnost nastalu u Slavoniji. (Sablić Tomić, Rem, 2003) Po tome je pitanju Slavonija vrlo specifična jer se ona u književnome smislu, sa svojim autorima i njihovim djelima, javlja tek u 18. stoljeću jer je Slavonija do Karlovačkoga mira 1699. godine bila pod osmanskom vlasti. (Brešić, 2004) Zato je termin *slavonska književnost* često bio predmetom mnogih radova koji su pokušavali objasniti njegovo značenje, to jest uklopiti u njega određeno vrijeme, prostor, autore i djela. Dok jedni taj pojam koriste samo za hrvatsku književnost u Slavoniji u 18. stoljeću, drugi granice pomiču do 20. stoljeća, a treći taj termin izbjegavaju. Tek se od šezdesetih godina pojam *slavonska književnost* počinje upotrebljavati svu književnost nastalu u Slavoniji. (Brešić, 2004)

1. 1. Zašto baš dramski korpus slavonskih pisaca?

Ovaj će diplomski rad biti orijentiran isključivo na slavonske pisce iz dvaju razloga koje i Sablić Tomić i Rem navode u knjizi *Slavonski tekst hrvatske književnosti* (2003). Ti su razlozi sljedeći: prvi je razlog vezanost za prostor Slavonije kojega karakterizira osobita kultura i ljudi, a drugi je razlog želja za isticanjem slavonskih pisaca kao vrijednih i zaslužnih za hrvatsku književnost u cjelini.

U ovome su radu odabrani slavonski pisci koji su rođeni u 19. i 20. stoljeću, a među njima ima i onih pisaca koji djeluju i danas, a odabrana su njihova dramska djela s motivom inoče. S obzirom na mjesto rođenja, školovanja i djelovanja, autori se mogu podijeliti u tri osnovne skupine prema Sablić Tomić i Rem (2003)¹:

Autori koji su rođeni u Slavoniji i koji su živjeli u Slavoniji: Stjepan Tomaš, Mara Švel-Gamiršek, Lydia Scheuermann Hodak i Davor Špišić.

Autori koji su u jednom dijelu svojega života bili vezani za Slavoniju: Josip Kosor.

Autori koji su rođeni u Slavoniji, no veći su dio života proveli izvan Slavonije: Srđan Tucić, Joza Ivakić, Miro Gavran i Miroslav Feldman.

Zašto su odabrana samo njihova dramska djela? S obzirom na to kako već postoji rad koji govori o motivu inoče u slavonskim *pismicama*² koje su tradicionalan slavonski žanr, bilo je logično odabrati drugu književnu vrstu u kojoj se lik inoče javlja u dovoljnom broju, a uvidom u literaturu došlo se do zaključka kako su najprimjerenije drame, što je išlo u prilog i osobnoj naklonosti prema istima. Dakle, inoča u slavonskoj dramskoj književnosti pomno je odabrana tema koja ima za cilj pokazati važnost slavonskih pisaca 19. i 20. stoljeća te onih koji djeluju još i danas, ukazati na njihovo dramsko stvaralaštvo te opravdati odabir svedremenskoga motiva inoče.

1. 2. Tko je inoča?

Inoča je izvedenica od pridjeva *ini* ili *ino*, drugi ili drugo. (Jakšić, 2003) Sama riječ *ini* označava osobu „koja ne pripada govoritelju ili skupini o kojoj je riječ“. (Školski rječnik hrvatskoga jezika, 2012: 179) Skladno tome, inoča je „druga žena koja ulazi u kuću pored prve prema mogućnostima koje ostavljaju islamski zakoni ili je ljubavnica oženjena čovjeka“ (Anić, 1998: 315). U *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000: 355) inoča je „druga žena u muslimana“, a u *Rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* (1891: 841) ona je „druga žena koja nije prva ili poglavita“, odnosno to je slučaj „kada muž ima više žena kao kod Turaka“. Iako autori rječnika inoču uglavnom smještaju u istočnjačke kulture i književnosti, ona se kao osoba i kao lik javlja i u hrvatskoj, odnosno slavonskoj književnosti. U slavonskim govorima ona označava suparnicu u najširem smislu te

¹ Navode se autori čija su djela odabrana u ovome diplomskom radu.

² Pšihistal, R., Lachner, J. (2012). Motiv inoče u slavonskim *pismicama*. U: Živić, D., Cvikić, S. (Ur), *Zbornik radova Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti* (str. 167-179). Drugi međunarodni znanstveno-stručni skup. Općina Nijemci.

riječi, neovisno o bračnome statusu. Inoča može biti udana ili neudana žena, a s drugom se ženom može boriti za oženjenoga ili neoženjenoga muškarca. Dakle, dvije žene koje vole istoga muškarca međusobno se nazivaju inočama. (Janković, 1974) Lovretić (1990: 255-256) navodi sljedeće: „Ona dakle nazivlje sebe pravom ženom, a svaka žena ina koju bi njezin muž uzeo, ako bi se posli možda i više puta ženio, jest njezina *inoča*. Nu kako posli inoča postane zakonitom ženom njezina čovika, zove ona pokojnicu *inočom*. Dakle sve žene, koje su bile za jednim mužem, jesu med sobom *inoče*“.

Akademijin rječnik (1891) navodi kako Miklošić tumači da Daničić upotrebljava riječ *inoča* prema latinskoj riječi *concupina*. Konkubina je „žena koja živi u nevjenčanome braku“ (Rječnik hrvatskoga jezika, 2000: 478), a konkubinat je „bračni oblik života dviju osoba različitih spolova koji je zakonski neformaliziran. To je divlji brak.“ (Anić, 1998: 428) Konkubina se često naziva i suložnicom te priležnicom. Priležnica je „žena koja živi nevjenčano kod muškarca“ (Rječnik hrvatskoga jezika, 2000: 971), ona je „ljubavnica“. (Anić, 1998: 888) U skladu s time priležništvo je „izvanbračni zajednički život muškarca i žene“. (Hrvatski enciklopedijski rječnik, 2002: 1040)

Iako se preljubnice ne javljaju samo u slavonskoj dramskoj književnosti, Matić (1962: 67-95, prema Brešić, 2004: 61) kaže da je značajka slavonskoga sela i „kod djevojaka i kod žena hedonističko shvaćanje braka“, odnosno „olako shvaćanje braka“, to jest „slavonska ljubav na čašicu“. Vođen ovakvim razumijevanjem braka i ljubavi, ovaj će rad dati karakterizaciju inoča u slavonskoj dramskoj književnosti koja se neće voditi isključivo gore navedenim definicijama inoča, već će obuhvatiti sve žene i djevojke koje su u braku ili izvan braka prevarile svoje muževe fizički ili emocionalno, sve žene koje su se udvarale ili su bile pretjerano bliske s oženjenim ili zauzetim muškarcima te sve one žene i djevojke koje su se udvarale ili su bile s više muškaraca u isto vrijeme.

U daljnjem će se tekstu dati pregled 20 dramskih djela devet slavonskih pisaca koji su se poslužili motivom inoče u svojem stvaralaštvu. Bit će zanimljivo vidjeti položaj druge žene, njezine uloge te razloge da postane drugom ženom. Dok se jedan broj inoča odlučuje biti drugom ženom radi novca, druge to čine radi ljubavi, zadovoljstva ili jednostavno da ne budu same.

Svrha rada jest okarakterizirati lik inoče u slavonskoj dramskoj književnosti kroz četiri klase karakterizacije koje navodi Pfister (1998: 272) u djelu „Drama: teorija i analiza“. Te su klase karakterizacije: eksplicitno-figuralne tehnike, implicitno-figuralne tehnike, eksplicitno-autorske tehnike te implicitno-autorske tehnike karakterizacije.

Eksplicitno-figuralne tehnike karakterizacije su jezične tehnike, a mogu se pojavljivati kao samokomentar, gdje je lik i subjekt i objekt prijenosa informacija, ili kao tuđi komentar, gdje jedan lik karakterizira drugi lik. Samokomentar i tuđi komentar mogu se javiti kao dijalog ili monolog, a najčešće je njihovo ispreplitanje. Kod dijaloga recipijent mora paziti na istinitost izrečenoga, to jest na „strateška i taktička izobličenja“ (Pfister, 1998: 273) te poznaje li osobu o kojoj se govori. (Pfister, 1998).

Implicitno-figuralne tehnike karakterizacije nisu u potpunosti jezične jer mogu biti verbalne i neverbalne. Neverbalne su tehnike primjerice izgled lika, mjesto radnje i njegovo ponašanje, a verbalne su tehnike njegov govor, dijalekt i jezično ponašanje. (Pfister, 1998).

Eksplicitno-autorske tehnike karakterizacije odnose se na lika kojega definira samo ime koje je vrlo sugestivno ili na opis lika izvan glavnoga teksta ili izvan popisa likova drame. (Pfister, 1998).

Implicitno-autorske tehnike karakterizacije tiču se korespondentnih i kontrastnih odnosa među likovima. Oni se mogu vidjeti kroz mišljenje o određenoj temi ili liku. (Pfister, 1998).

S obzirom na činjenicu da su svi likovi inoča povezani likom muškarca oko kojega se bore, u daljnjem će se tekstu, osim njihove karakterizacije, pokušati otkriti i motivi zbog kojih čine prijevaru ili zbog kojih žele zauzetoga muškarca.

2. Lik inoče u dramskim djelima slavonskih pisaca

2. 1. Srđan Tucić „Povratak“

„Povratak“ je drama u jednome činu sa svega sedam likova među kojima se našla 22-godišnja Jela koja je u vezi sa Stankom, mladim seljakom, dok njezin muž radi u tvornici u drugome gradu i šalje novac njoj i njezinoj majci Kati. O Jeli se prvo doznaje iz autorskoga komentara u popisu likova.

„Lijepa je i na seljački način koketna. Odijeva se u bolje seljačko odijelo i nosi silu đerdana oko vrata. Cijela pojava je izazovna, a manire katkada frivolne.“ (Tucić, 2007: 6)

Već tim opisom pisac daje do znanja da Jela nije uglašena gospođa, ali je zato vrlo zgodna i njezina pojava u selu je ugodna. O Jeli i njezinu životu može se saznati i iz mjesta radnje, to jest implicitnim neverbalnim tehnikama:

„seljačka soba (...) U sredini velik prost stol, ispod njega razasuta slama (...) Stol je prostrt, na njem pladanj i zdjele od gline, kruh, žito i dvije lojane, zapaljenje svijeće.“ (Tucić, 2007: 7)

Dakle, njezin je dom vrlo skroman, posuđe je jednostavno i neprofinjeno, a za Badnju večeru imaju samo kruh, žito i rakiju. O Jelinu se karakteru najviše doznaje iz njezina dijaloga s majkom, Ivom i Stankom. Da je Jela već dugo prisna sa Stankom, svjedoči sljedeća didaskalija:

„Stanko zatim pogleda Jelu, ogrli ju i privuče k sebi.“ (Tucić, 2007: 17)

No dok je sigurno da on osjeća ljubav prema njoj,

STANKO: „Volim te Jele, znaš da te volim“ (Tucić, 2007: 18)

za Jelu se to ne može tvrditi sa sigurnošću jer ona od njega prima skupe poklone, a pritom mu ne da da ju poljubi jer tobože:

JELA: „danas je post“ (Tucić, 2007: 18)

Ipak, jedno je sigurno, a to je da ona ne voli ni svojega muža Ivu koji se iznenada bez ruke vratio doma s gomilom novca kako bi sretno živio sa svojom suprugom. Ona voli jedino novac koji je on donio, ali boji se da on ne sazna za njezinu nevjeru.

JELA: „Majo, majo, pospremaj stvari... a ja ću da zapregnem kravu pod lojtre.“ (Tucić, 2007: 29)

Žuri joj se pobjeći iz sela čim prije, no Marta ju, eksplicitnom tehnikom tuđega komentara, u tome sprječava otkrivši njezinu prijevaru.

MARTA: „eto, pitaj cijelo selo... svi znadu da je Stanko Jelin dragi.“ (Tucić, 29007: 32)

Naposljetku, Ivo, bijesan zbog ženine prevare, ubije Stanka, a nju ostavi na životu jer

IVO: „Gore... gore po te da ostaneš živa.“ (Tucić, 2007: 38)

2. 2. Joza Ivakić, „Vrzino kolo“

„Vrzino kolo“ autor je nazvao „ljubavnom komedijom u četiri čina s prologom i epilogom“. Radnja se vrti oko ženskara Jotine za kojime glave gube gotovo sve žene, i one udane i neudane. No on se zaljubio u Julku koja ga jedina nije simpatizirala jer je poučena iskustvom iz prošloga braka shvaćala kakav je.

Jedna od žena koje su priželjkivale biti s Jotinom je Kata kojoj je pisac dao vrlo sugestivan nadimak Namiguša. Naime, Kata je očijukala sa svim muškarcima, bez obzira na izgled i godine, samo kako bi se bogato udala.

KATA „(otvori oči, pridigne se, namigne, govori gledajući u publiku, tarući ruke smješeći se): Dobro je!... Dobro je!... Još nisam pravo ni poletila, a već sve ide kao po loju... Istom sam raširila krila... Kad neće Kočoperni Čiko, bit će dobar i ovaj Matori Tutljo... Glavno je, da je u njega puna kesa. (Opet se namjesti, kao da se onesvijestila).“ (Ivakić, 1980: 195)

Na početku prvoga čina nalazi se opis Katine vanjštine:

„Namiguša Kata, mlada udovica, ima joj trideset godina; obučena je napolak seoski, a napolak varoški; vrlo je lijepa, vrlo koketna, okretna i lukava.“ (Ivakić, 1980: 186)

Kada je Kata vidjela Jotinu, nije mogla odoljeti, a da opet ne bude s njime iako je udana za bogatoga i staroga Tutlju.

KATA: „(...) U Zagrebu! (Namigne). Na vatrogasnom kongresu. Onda sam još bila udata za prvoga muža.“ (Ivakić, 1980: 206)

Tutljo vjeruje svojoj supruzi:

TUTLJO: „(...) Moja žena mene voli i žarko ljubi. A onda: ja se ne bih htio mijenjati ni s jednim mladićem!“ (Ivakić, 1980: 201)

Iako se Kata nadala provesti noć nasamo s Jotinom, to se neće dogoditi jer će na njezino veliko iznenađenje u Jotin dom doći i Ljubica.

Ljubica također ima sugestivan nadimak Ofrkuša, a iako se o njoj ne govori da je sklona prijeveri, nadimak njezina muža to dokazuje. Naime, pisac ga je nazvao Stari Rogonja. On je opravdao svoje ime sljedećim navodom:

ROGONJA: „Uj, ja se bogme ne bojim. Mene moja žena voli i poštuje. Ona je čestita i poštena žena, kakve na daleko nema. A što je najglavnije: ja se ne bih htio mijenjati ni s jednim mladićem. Vjeruj ti meni, ni po čem ja ne osjećam, da nosim na leđima šezdeset godina. Ja se u svemu vladam, kao da mi je dvadeset!“ (Ivakić, 1980: 200)

Kata u dijalogu s Tutljom iznosi svoje mišljenje o Ljubici bez njezine prisutnosti:

KATA: Nije istina?! Ta ona samo vreba na zgodnu priliku, da ga prevari! A on naravno, ništa ne vidi. Ludov matori! Nisu ga bome uzalud prozvali Stari Rogonja.“ (Ivakić, 1980: 198)

No Katino licemjerstvo dolazi do izražaja kada pred Ljubicom izrazi sasvim drugačije mišljenje o njoj:

KATA: „Ja Ljubicu jako volim. Ona nije kao druge žene, pokvarena i lajava.“ (Ivakić, 1980: 201)

Ljubica je poput Kate pala na Jotin šarm i pristala se naći s njim u njegovoj kući, no tamo ju je dočekala Kata, a kasnije i Puštenica Julka. Naime, Harmonikaš je Jotinu namjerno namjestio ovu nezgodnu situaciju.

HARMONIKAŠ: „Ja hoću da stvorim što više zapreka i da tebe odalečim od Julke. Neću da mi ju ti preotmeš. Ona mora biti moja!“ (Ivakić, 1980: 236)

Kada se Julka ipak odlučila udati za Jotinu, koji je prvi puta u životu bio zaljubljen u ženu, Kata i Ljubica shvatile su kako je dobro što nisu prevarile muževe.

KATA „(nesvjesno uzme čašu i drži ju u ruci): Ah, kako mi je bio uvijek dobar! Kako me je mazio! Siromak! (Pije). I kako mi je uvijek u svemu popuštao! (Pije). I samo kako on tvrdo vjeruje u moju vjernost! (Pije). Od njega nikad nisam čula zle riječi. A evo, ja umalo da ga nisam prevarila! (...)“ (Ivakić, 1980: 232)

2. 3. „Inoče“

Radnja drame „Inoče“ odigrava se za vrijeme Prvog svjetskog rata u selu u vinkovačkoj okolini u svega dva dana. Radnja se vrti oko Andre Eleševića, zemljoposjednika za kojega se vjerovalo da je poginuo u ratu pa se njegova žena Kaja iz toga razloga ponovno udala. Kada se on ipak živ vrati iz rata, odluči se na neki način osvetiti svojoj ženi te se počne udvarati mladoj, ali siromašnoj djevojci Ljubi koja na to pristane iz ljubavi prema Andri. Ljuba i Kaja tako su jedna drugoj postale inoče jer su se borile za ljubav istoga muškarca, a pritom su znale jedna za drugu. Kaja svoju inoču naziva švalerkom.

KAJA: „Ali ti znaš, da sam ja živa i sastaješ se meni pred nosom sa svojom švalerkom“ (Ivakić, 1994: 48)

Kaja kroz dijaloški samokomentar opisuje svoj život.

KAJA: „Ovakav život mene ubi! Ja više ne mogu! Jesi li ti baš pod svu silu naumio, da me i kuniš i mučiš i da me dotjeraš do ludila?“ (Ivakić, 1994: 24)

Ona je svjesna da joj Andra ne može oprostiti što je otišla za drugoga čim se čulo da je on mrtav, ali ipak, ne može ni dopustiti da joj se selo smije iza leđa jer njezin muž viđa drugu ženu.

KAJA: „Zar da ja čitav svoj dugi život moram trpiti, kako mi se sav komšiluk i sve selo u oči smije i prstom na me pokazuje? (...) Zar da ja baš moram biti svačija sprdnja? (Ivakić, 1994: 24)

Tim više što je on ženidbom dobio njezin imetak, a sada ga troši na inoču. Kaja je nemoćna i ne može sama riješiti probleme u braku i zato odlučuje zatražiti pomoć svećenika „da me ma kako izbavi iz ovoga pakla“ (Ivakić, 1994: 25) Ono što je inočama često svojstveno, a to je ponos, Kaja pokazuje u razgovoru s mužem.

KAJA: „Ili ćemo živiti kao čestiti ljudi ili ćemo svako sebi!“ (Ivakić, 1994: 43)

Ona je prema svojoj inoči vrlo drska.

KAJA: „Ja te ne trpim. Ne trpim te, kao što se zlo ne trpi. Mrzim te.“ (Ivakić, 1994: 74)

Želi joj dati do znanja da ju Andra uopće ne voli.

KAJA: „Vidiš, inoče, moj se čovjek s tobom spleo samo iz inata, samo zato, da meni prkosi i da mi se osveti.“ (Ivakić, 1994: 57)

Kajin opis dobiva se i implicitno-figuralnim tehnikama. Neverbalne tehnike karakterizacije govore kako je Kaja očajna jer želi biti u sretnom braku sa svojim mužem, a on u njezinu kuću dovodi drugu ženu.

„... a suze joj same provale. Cijelim se gornjim tijelom baci na stol, sakrije lice, te zarida iza glasa provalivši u gorak plač.“ (Ivakić, 1994: 59)

Ljuba je bila silno zaljubljena u čovjeka koji je u ratu poginuo, a njezina ju je majka pokušala udati za bogatoga, ali staroga Filu Lovretića. Služeći se implicitno-autorskom tehnikom karakterizacije, može se vidjeti kako Ljubino ime odgovara konvenciji nadijevanja imena u tome vremenu, no pokazuje i da je odnos karakterizacije prema liku implicitan (Pfister, 1998), odnosno da njezino ime može sugerirati njezin položaj u drami. O njezinu karakteru može se saznati eksplicitno-figuralnom tehnikom tuđega komentara, u ovom slučaju to je komentar kanonika Lovre.

LOVRA: „Tako mlada, pa već tako lajava!“ (Ivakić, 1994: 16)

Ljuba je svojeglava i otesita i ne sluša majčine savjete u vezi s udajom, već noću kradom odlazi k Andri. Ona sama objašnjava svoje postupke u razgovoru s Filom.

LJUBA: „Jest, ja njega volim.“ (Ivakić, 1994: 55)

Ljuba jasno daje do znanja da nije s Androm zbog novca. Ipak, Ljuba je vjerovala kako će Andra ostaviti svoju ženu i biti s njom, no kada je saznala pravu istinu, da je on s njom iz inata, silno je razočarana, ali dovoljno hrabra i ponosna da se makne od njega.

LJUBA: „Moraš znati: ovu nije majka rodila, da posluži kome za osvetu, prkos i inat! Mene treba volit svom dušom i svom snagom.“ (Ivakić, 1994: 58)

Ljuba je svjesna da zaslužuje pravu ljubav i dobrog muškarca koji će biti samo njezin. Služeći se implicitnim tehnikama, i to onim neverbalnim, može se saznati kako je Ljuba ohola i ponosita. *„digne oholo glavu i ponosno se lupa u prsa“.* (Ivakić, 1994: 58)

Obje žene, kao i ostali likovi u drami, „jezično su zrcalo Slavonije Ivakićeva doba“ (Ham, 1994: 142) te ih se stoga se može okarakterizirati na figuralno-implicitnoj verbalnoj razini. U njihovu se jeziku nalaze turcizmi, germanizmi i hungarizmi, ali ipak u njima nema ništa što bi ih odvojilo od ostalih posavskih govora u Slavoniji. I Kaja i Ljuba pričaju tim vinkovačkim govorom što čitatelja

može navesti na trag o njihovu seoskome podrijetlu, ali valja napomenuti kako Ljuba miješa književnojezične i dijalekatne oblike čime je Ivakić htio naznačiti njezinu pripadnost i gradu i selu. (Ham, 1994)

Postavlja se pitanje bi li Andra našao ljubavnicu da nije osjećao odbojnost prema svojoj ženi koja je bila s drugim muškarcem dok je vjerovala da je on poginuo. Činjenica jest da:

ANDRA: „Niko više ne može kazati, da ti nisi bila žena još jednoga čovjeka pored mene. I vidiš, to je ono, što me otudjuje od tebe.“ (Ivakić, 1994: 28).

To ga je vjerojatno boljelo te je mislio da će se te boli riješiti ako Kaju povrijedi na jednak način, no na kraju se shvatio da može biti sretan jedino sa svojom ženom i svojim sinom.

ANDRA: „Sve zle riječi, koje smo jedno drugome rekli, i sav jad, što nam je kidao dušu, odbacit ćemo i izbrisati iz pameti.“ (Ivakić, 1994: 80)

Iako Pšihistal i Lachner (2012) navode kako je imati inoću čast jer to znači da je muškaraca za kojega se bore vrijedan, ta borba iziskuje puno strpljenja i uzrokuje emocionalne slomove.

2. 4. Josip Kosor, „Žena“

Kako se u neka davna vremena žena smatrala imovinom, tako je u ovoj Kosorovoj drami ona izgubljena na kartama te je morala pripasti drugome muškarcu. No nijednoga od njih Limunka nije voljela jer joj je u srcu ostao siromašni mladić Idan za kojega joj majka nije dala da pođe. Limunka je predosjećala nesreću:

„LIMUNKA *burno uposlana uništavanjem svoje garderobe.*“

Iako nije znala što ju čeka, već je mjesec dana bila bez muža za kojega ju je majka udala radi novca:

LIMUNKA „*deruč sve strasnije u komadiće*“: Tiranin, satrap, lihvar, prokleta!“

U jednome trenutku u njezinoj se sobi okupljaju sva trojica muškaraca: Udarić, koji ju je dobio na kartama, Nebogić, njezin muž, i Idan, njezina ljubav iz mladosti. Svaki od njih trojice ima određeno pravo na nju, ali nije pobijedio zakon niti pravila igre, već ljubav koju nitko ne odobrava.

IDAN „(držeći je na rukama i spreman na bijeg): Zaista mi smo pretjesno opasani (gledaju u nebo): - a na zvijezde ne možemo... (baci pogled na more): Nu evo barke!“

Ipak, Limunka i Idan pobjegli su konvencijama i zakonima i pronašli sreću na moru.

2. 5. Mara Švel-Gamiršek, „Đuka Ivanov“

„Bijelo okrečena šokačka soba. Na zidovima nekoliko jelenjih rogova, sat i u pročelju starinska slika sv. Ilije izrađena na crnom staklu žarkim bojama.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 45) Opis interijera u prvome činu otkriva kako se u ovoj drami za mjesto radnje uzima tradicionalna slavonska, to jest šokačka kuća, a „somske hlače, bijela šokačka košulja i špenzle“ (Švel-Gamiršek, 2015: 45) daju naslutiti da je u središtu zbivanja lik Šokca, odnosno slavonskoga seljaka.

On, doduše, ne voli taj posao te se pokušava baviti politikom, ali na kraju doživljava neuspjeh. Neuspjeh je doživio i na ljubavnome planu jer je svojoj vjernoj ženi Evi zadao brigu našavši joj inoću, a sebi ljubavnicu. O Evi se doznaje iz autoričina opisa.

„Evi je oko 30 godina, visoka je i vitka, blijedog duguljastog lica. Na njoj je bijeli oplećak, tamna nabrana suknja i pregača. Na glavi tamni zavoj.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 51)

Eva je vrijedna i radišna žena koja brine za svoju obitelj zamjenjujući na taj način svoju svekrvu u kuhanju, čišćenju i svim drugim kućanskim poslovima. Ona primjećuje da s Đukom nije sve u redu.

EVA: „Davno sam ja već htjela s tobom da govorim. Promijenio si se. Što ti je? Govoriš sa mnom samo kada nešto trebaš. Skoro – da me i ne vidiš. Kao da i nismo čovjek i žena.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 52)

Žena osjeti kada ju muž prestane voljeti, no u tim okolnostima, kada žena ovisi o mužu u financijskom smislu, i u ta vremena, kada će joj rastava braka donijeti više sramote, nego koristi, ona mora trpjeti. Štoviše, Eva zna čak i ime svoje inoče.

EVA: „Glavno da ti nije dosadila gospođica Hilda.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 53)

Ipak, to joj ne može pomoći u namjeri da spasi svoj brak i supruga jer je muškarac glava kuće, a žena je ta koja nema pravo glasa. U prvome činu čitatelji mogu upoznati Hildu kroz Evin komentar o njoj. A da ju Eva ne simpatizira, govori ovaj ironičan citat:

EVA: „Tvoja je crkva tamo, gdje je i svetica Hilda.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 59)

Drugi se puta Hilda spominje u drugome činu, a opis njezine vanjštine daje autorica:

„Ona je vitka djevojka, ondulirana, manikirana i šminkana, ali s ukusom. Nosi jednostavnu, elegantnu proljetnu haljinu.“ Švel-Gamiršek, 2015: 63)

Ukratko rečeno, ona je Evina suprotnost u pogledu oblačenja, svjetonazora i posla. Ugladana je i zato se sviđa Đuki, a čak ni on sam ne može vjerovati da ona hoće biti s njim čime mu je još veći izazov. Hilda inače radi u dućanu, a da se već određeno vrijeme viđa s Đukom, može se saznati iz njihova prvoga dijaloga.

ĐUKA: „Hilda! Hilda! Dvije sam noći uzalud hodao oko tvojega prozora. Čekao. Štrepio od uzbuđenja – a ti mi nisi otvorila. (...) Šta je s tobom, Hilda?“ (Švel-Gamiršek, 2015: 63)

Hilda ne želi biti obična ljubavnica, već pokušava nagovoriti Đuku da ostavi svoju obitelj i pobjegne s njom.

HILDA: „Tebi se to valda čini nemoguće, a ipak – ja bih ponijela sve što imam: knjižicu iz banke, novac, zlatninu. To bi bilo dosta za početak.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 64)

Kako Đuka vidi Hildu?

ĐUKA: „Ja – seljak, a ti – kao zvijezda nada mnom. (...) Ti, sva tako lijepa. Zar ne osjećaš da moja krv za tobom više?“ (Švel-Gamiršek, 2015: 65)

No usprkos tome što ju idealizira i iskreno voli, Đuka nije spreman ostaviti napustiti svoju obitelj, no ne zbog ljubavi prema ženi, već zbog sramote i zbog sela. Godinu dana kasnije, Đuka, otuđen od ljudi, ali i zemlje, doživljava težak udarac, onaj posljednji. Naime, Hilda ga je ostavila jer joj nikada nije dokazao ljubav na način na koji je ona to htjela.

HILDA: „Ja sam ti davno rekla, da ću te ostaviti onog dana, kad budem vidjela da su propale moje nade da s tobom zajedno živim i da ću se udati za bilo koga.“ (Švel-Gamiršek, 2015: 83)

Ona je jednostavno tražila čovjeka za udaju jer s 27 godina, u to vrijeme, više nije bila poželjna mladenka. Nažalost, nije razmišljala kako bi svojim postupcima mogla uništiti jednu obitelj, što se na kraju i dogodilo Đukinom smrću. Ipak, svjesna sebe, donijela je odluku, no prekasno, i ostavila Đuku.

2. 6. Miroslav Feldman, „Vožnja“

Ova „groteska u tri čina“ počinje i završava na jednak način pa je tako „svršetak možda početak“ (Feldman, 1994: 52). Tri žene, Vera, Ana i Beata, žive na imanju koje je Beati ostavio otac. Kada se trojici muškaraca, grofu, šoferu i pjesniku, dogodi nezgoda na putu, prvo na što nailaze je Beatin dom u kojem sasvim slučajno ostaju tri godine. Za vrijeme njihova boravka na imanju, Beata je u vezi s grofom, a Ana sa šoferom. No tek se pri kraju drame doznaje kako je grof bio i s Anom, koja je ostala trudna, a šoferom s Beatom. Anin opis na početku prvoga čina daje sam pisac:

„Ana je sobarica i dama je, kad se gleda u ogledalo. Vanredno joj pristaje bijela pregača k crnoj haljini; zvonko se smije, ritmički hoda i briše prašinu.“ (Feldman, 1994: 6)

Njezin se san s početka drame kasnije zaista ostvario.

ANA: „Noćas sam sanjala da sam dobila dijete.“ (Feldman, 1994: 6)

No ostvarenje toga sna postalo je noćna mora jer je šofer, djetetov otac, napustio Anu te je ona saznala da je bio u ljubavnoj vezi s Beatom.

ANA: „Kad god sam htjela! On je samo mene volio. A vi, vi ste za njega bili – voz sijena na cesti i ništa drugo!“ (Feldman, 1994: 47)

Ana ne želi ni da Beata odgaja njezino dijete.

ANA: „Ona nikog ne voli. Ona ne zna voljeti.“ (Feldman, 1994: 46)

Ipak, Ana nije samo žrtva prijevare; ona je i preljubnica.

GROF: „Čuješ li, mladiću, a što bi ti zapravo htio da čuješ? Što god poželiš, sve ću ti reći. Ako hoćeš, ja sam joj poljubio usta. Je li ti dosta. Ako hoćeš, i milovao sam je. Je li ti dosta?“ (Feldman, 1994: 37)

Ana zamjera Beati vezu s Karlom iako je uživala u zagrljajima i poljupcima Beatina dečka grofa. Gazdarica Beata vrlo je stroga i autoritativna.

BEATA: „Da se nisi usudila više ovako sanjati! Ja ti ne dopuštam. Zabranjujem ti! Dok si u mojoj kući, moraš ostati djevojkom, i u snu!“ (Feldman, 1994: 8)

O Beatinoj vanjštini saznaje se iz autorova opisa:

„Beata je divna, plava žena (...)“ (Feldman, 1994: 6)

Ona je obećava ocu na samrtni da će skrbiti za Anu, a kada je ona dobila dijete, ljutita Beata odluči pročitati očevo pismo u kojem sazna:

BEATA: „Tome djevojčetu ima da zahvalim najtopliju noć. Moj ju je vrtlar kasnije oženio, a Ana, naša Ana, tvoja je sestra!“ (Feldman, 1994: 49)

Tako su dvije sestre bile s dvama istim muškarcima. Na kraju drame na njihovo imanje opet dolazi neki novi šofer, novi grof i novi pjesnik. Djevojke ih u početku, poučene iskustvom, odbijaju, no na kraju popuštaju i priča kreće ispočetka, ali u recipijentovoj mašti.

2. 7. Stjepan Tomaš, „Miruj, miruj srce moje“

Šandor je mladi vojnik s neobično velikim povlasticama i primanjima za koje se ispostavlja da dobiva spavajući s pukovnikovom ženom Evom. S druge strane, on se udvara mladoj i poželjnoj Katici, a njezini roditelji to odobravaju vjerujući kako njihova kći zaslužuje samo najbolje. No Katici se udvara i siromah Pajo Kolarić, začetnik hrvatske tamburaške glazbe i jedina osoba u drami koja potječe iz stvarnosti.

„Pajo s tamburašima. Iznad njih, na prozoru je Katica, lijepa i mlada djevojka, u koju je Pajo zaljubljen. Ona ga prihvaća sa simpatijama, ali ne i njezini roditelji koju za svoju kćer žele „bolju priliku“. (Tomaš, 2001: 110)

No unatoč simpatijama, Katica se vrlo brzo predomislila kada joj se počeo udvarati smjeli oficir Šandor Banai kojemu su u životu bitni jedino novac i užitek.

ŠANDOR: „(šuti neko vrijeme te duboko uzdahne) Huuuu, jednu bolju ogrlicu ili prsten... Mislim u tolikoj vrijednosti... Kad bih to, recimo, mogao založiti na kratko vrijeme, dok mi se majka smiluje... Njoj smijem reći za što će mi uskoro trebati novac.“ (Tomaš, 2001: 127)

Nakon što je Katica dala Šandoru ogrlicu, on ju je poklonio Evi koja je već počela sumnjati u njegovu nenaklonost.

EVA: „Gdje si bio dosad?“

ŠANDOR: Misliš, večeras?“

EVA: Mislim, tjednima... Viđaju te opet s Pinterovičkom... Jesi li i tamburu kupio? Pjevati znaš...

ŠANDOR: Koliko sam ti puta rekao da mi ne treba nitko osim tebe!

EVA: (*pripito*) Treba ti... Mlad si, treba ti mlada djevojka...“ (Tomaš, 2001: 128)

Evino je nepovjerenje doseglo vrhunac na balu u Gradskome vrtu kada je shvatila da Katica na ruci njezin prsten, a ona njezinu ogrlicu.

KATICA: (*vidno je uzbuđena i razočarana. Skida prsten s prsta i baca ga na zemlju*) Vlasnik će ga podići, zar ne, gospodine Šandore?! (*Zagleda se u Evu.*) Ogrlica koju vidim oko vašega vrata... Istu je takvu imala moja majka.“ (Tomaš, 2001: 130)

Osramoćeni je pukovnik Šandora poslao kopati rovove, a ponižena je Katica sada ostala sama.

„(*Kao u 1. slici, Katica na prozoru, gore na katu. Sluša Pajinu svirku. Nakon kraćeg vremena u sobu ulazi njezina majka. Ali gospođa Pinterović sada više ništa ne prigovara kćeri. Dapače, širom otvara prozor...*)“ (Tomaš, 2001: 131)

2. 8. Davor Špišić, „Godina dobre berbe“

Drama s podnaslovom „Obiteljska saga“ donosi vrlo nastranu priču o poremećenim obiteljskim odnosima i erotskim frustracijama. Figuralno-implicitnim tehnikama već se na početku drame može vidjeti kakva će biti cjelokupna atmosfera u djelu:

„*Bezličan salon, ružan u oponašanju umjetnosti. Prizorište u kojem je moguće apsolutno sve: doručkovati, ljubovati, tamnovati...*“ (Špišić, 1996: 77)

Početak druge rečenice koja opisuje mjesto radnje vrlo je sugestivan jer recipijent tijekom čitanja uviđa da se u radnji događaju vrlo neobične stvari te da je rasplet ustvari posljedica čudnih uzroka. Jakov, konstantno alkoholizirani čovjek „bolje povijesti“ (Špišić, 1996: 77), nego sadašnjosti, frustriran je činjenicom da nije spavao sa ženom od prve bračne noći. Petra, njegova supruga, posesivna je majka Helge, djevojke koja živi izvan prave stvarnosti.

PETRA: „(*gurne Helgino lice dublje u nabore suknje*): Znam... Vrati se u moje krilo... Toplo je, osjećaš?... Gdje smo ono stali?“ (Špišić, 1996: 89)

Petrin je lik obilježen potisnutom seksualnošću koja će izaći na vidjelo tridesetak godina nakon tragičnoga čina silovanja. Kada Helga pozove dečka Leonarda na večeru k sebi doma i on ju zaprosi, Jakov primijeti da je on u mističnoj vezi s Petrom.

JAKOV: „Tijelo mi je željnoga njezinoga a ona boluje od kuplerajskih utvara! I gle, Nebo odjednom spušta neočekivan dar. Elegantna, neokaljana dječaka. Instinkt majke i probuđena suparnica vlastitoj kćeri!“ (Špišić, 1996: 99)

Nakon što Petra provede noć s Leonardom, što se doznaje iz didaskalije s početka trećega čina.

„Tijela u ispražnjenom klupku. Eros, ako ga je i bilo, isplahnulo je u otužnoj zori. Petra ustaje i navlači haljinu kao zguljenu kožu.“ (Špišić, 1996: 107)

Jakov daje do znanja da je Petra Leonardova majka, a da je spavala s njime kako bi se on odrekao Helge.

JAKOV: „Mali se povaljao s majkom buduće nevjeste, ali kako stvari stoje... pojebao je vlastiti mater...“ (Špišić, 1996: 111)

Ipak, činjenica da su brat i sestra Helgu i Leonarda ne sprječava da nastave ljubavnu vezu.

HELGA: „Ništa nisi očistila... Trudna sam... Sve je tu...“ (Špišić, 1996: 113)

2. 9. Davor Špišić, „Karaoke show“

Kada kao podstanara Senka i Branka prime Teodora, počinje zanimljiva priča o dominaciji i podređenosti u ljubavnim i ljudskim odnosima. Njih se dvije podosta razlikuju svojom osobnošću, no žive i istom prostoru:

„Sudar dekoraterskih ideja: loše verzije salona i boemske lepršavosti. Kvaka je u tome što obje koncepcije za svoje naume imaju bijedan fond novčanica na raspolaganju. Grozno.“ (Špišić, 2005: 148)

Senka vodi brigu o kući i uvijek se želi prikazati boljom i bogatijom nego što jest. Pokušava uvijek biti jaka i autoritativna, no ustvari se vrlo brzo pokoleba. Dokaz za to je razgovor s Teodorom u kojem mu ona, želeći iznajmiti sobu, nastupa vrlo hladno, no kada se on predomišlja, Senka postaje nesigurna.

SENKA: „Nećete se valjda predomisliti?“ (Špišić, 2005: 150)

Nju muči trauma iz djetinjstva koja se s vremena na vrijeme zna ponoviti i u sadašnjosti, a zbog koje se i rastala:

SENKA: „Da, da, bila sam i ja u braku. Sedam punih dana! Šest dana med i mlijeko. Sedmi dan sam se, no, pod sebe, pomokрила...I ne samo pod sebe, naravno. Goran, moj mladi muž je bio tamo, i njega sam oblila...“ (Špišić, 2005: 159)

Za razliku od nje, koja se pravi snažnom, Branka to dosita jest. Ona je moderna žena neopterećena konvencijama koja se žestoko protivi boravku nepoznate osobe u njihovom domu.

BRANKA: „Ko je on uopće? Šta znamo o njemu? Može nam vratove prerezat na spavanju!“ (Špišić, 2005: 156)

Ona pokušava biti glumica, no to joj ne polazi za rukom.

BRANKA: „Nisam mogla izgovoriti dvije usrane rečenice... Neka petogodišnja klinka je svemu kriva... Drolja mala!“ (Špišić, 2005: 170)

Kako se jednom prilikom Teodor, potaknut ubojstvom dječaka iz prošlosti, zaključao lokotom iz erotskih pobuda i tako osramotio Senku i Branku, koju je to sve zabavljalo, saznalo se da on ustvari ima vrlo nastrane želje.

TEODOR: „Ja se nekako psihički najbolje osjećam kao rob.“ (Špišić, 2005: 176)

Unatoč početnome zgražanju, sestre su se s vremenom naviknule na novonastalu situaciju, pa čak ju i zavoljele što se implicitno saznaje iz didaskalije:

„U kutu dnevne sobe je pseća kućica. Senka čita knjigu. Televizor grglja... Uđe Branka. Na sebi već ima debelu vestu na kopčanje. Ispod se nazire crveni korzet od ispućane imitacije kože. U čizmama je. Ona vuče pseći lanac na čijem kraju je... Teodor. Eto i njega, stiže četveronoške. Na licu ima brnjicu.“ (Špišić, 2005: 180)

Branka se jako uživjela u igru uloga u kojoj je ona dominantna:

BRANKA: „Gade! Marš tamo kod Senke!“ (Špišić, 2005: 180)

Senka je ipak sve shvatila na malo dubljoj razini te za nju Teodor nije samo seksualni objekt što je primijetila i Branka.

BRANKA: „Ti si se zaljubila.“ (Špišić, 2005: 184)

A njoj je to zasmetalo:

BRANKA: „Ne, drukčije je to. Dok ja ulazim u karakter, pogledaj mu oči... Molim te, slijedeći put samo pažljivo prati njegov pogled. To je groznica! On stvarno vjeruje mojoj ulozi. Ja sam u njegovoj mašti prava sadistička gazdarica...“ (Špišić, 2005: 184)

Iako su obje sestre htjele biti Teodorove „grube šefice“ (Špišić, 2005: 190), on je kao podređeni, mogao imati samo jednu gazdaricu. Na kraju to nije bila niti jedna od njih jer je Teodor otišao.

2. 10. Miro Gavran, „Pandorina kutijica“

U ovoj se drami događa ljubavni trokut između Bube i dvaju muškaraca; njezina muža Pere i ljubavnika Tonija. Nakon 25 godina braka Pero shvaća kako ga žena vara te tjera Tonija da ju zaprosi i oženi, što on i učini. No kako njihov brak nije bajan, Pero odlučuje oprostiti Bubi te njih dvoje kreću ispočetka. Buba je u mladosti imala dugogodišnjega dečka koji ju je ostavio radi druge djevojke, a nakon toga ona se udala za Peru o čemu se može doznati u Tonijevu i Perinu dijalogu.

PERO: „Pa joj je mama rekla da se hitno mora udati za prvoga koji naiđe jer je iscurilo njezino vrijeme.“ (Gavran, 2012: 324)

Dakle, ona se za Peru nije udala iz ljubavi, već se bojala da će ostati sama. Nakon 10 godina braka ponovno je osjetila ljubav, a taj njezin postupak opravdava sam Toni.

TONI: „Skužajte, šjor, nije bilo namjerno, ona se zaljubila u mene, a ja u nju. Mi nismo mogli kontrolirati svoje emocije.“ (Gavran, 2012: 327)

S obzirom na to da prevareni muž više nije htio biti sa ženom kojoj nije dovoljan, natjerao je Tonija da ju zaprosi, a Buba je samo prihvatila tu odluku. No njoj ništa joj nije po volji i stalno prigovara, pa čak i onda kada joj muškarci nastoje udovoljiti i razveseliti ju.

BUBA: „Kuhaj si i peci te splačine kada mene nema doma! Mogao si skuhati nešto normalno!“ (Gavran, 2012: 333)

BUBA: „A ti znaš da ja ne volim plavu boju. Od svih boja na svijetu ja ne podnosim samo plavu boju. Čak ni u nebo ne gledam ako ne moram, a ti mi kupiš baš plavu. E, stvarno si bezosjećajan. Misliš samo na sebe. Uopće nisi koncentriran na mene.“ (Gavran, 2012: 307)

Buba je uvjerenjena kako zaslužuje više od života te se pretvara da posjeduje razna znanja i sposobnosti koje ju čine pametnom.

BUBA: „Heleo, zete... a je gud?... jor san is gud boj, pliz fajnd tajm for him, pliz...“ (Gavran, 2012: 340)

Najzanimljivije su stvari koje muškarci kažu o Bubi bez njezine prisutnosti.

TONI: „Uletila je u moj život, u moju u kuću, sve je preturila naglavce, na sve sam prista samo da ona bude sritna, a u dnevniku piše da sam ćorak nad ćorcima.“ (Gavran, 2012: 360)

Nezadovoljna kakva jest, Buba nije pronašla sreću u braku s Tonijem te je, izgubivši prvoga muža, shvatila da ga je ipak voljela. Opet njoj iza leđa, muškarci su se dogovorili kako će se Buba vratiti Peri. Tako se sudbina ove preljubnice našalila s njom te je Buba umjesto pokretača radnje, zadobila pasivnu ulogu prihvaćanja nametnutoga od strane muškaraca.

2. 11. Miro Gavran, „Teško je reći zbogom“

Kakav je osjećaj kada te muž prevari s prijateljicom, najbolje zna Tea, mlada žena s pristojnom karijerom udana za pravnoga savjetnika Davora. Dok su oni čekali da srede svoj život i kupe kuću pa nakon toga porade na djeci, Davor je spavao s Enom, a kada je to priznao ženi, ostao je zatečen jer je ona to već znala. Moderne inoče situaciju su riješile na svoj način. Kako okarakterizirati Teu i njezin odnos s mužem? Možda je najbolje krenuti od Teina dijaloškoga samokomentara:

TEA: „Oprosti – ali mene čitanje sudbine iz karata veseli koliko i čitanje Proustovih romana. Ja s radošću činim i jedno i drugo, a ti ni jedno ni drugo. Tebe ništa na ovom svijetu ne zanima, osim tvoje karijere, a to je žalosno.“ (Gavran, 2012: 385)

Tea je obrazovana žena koju vesele mnoge stvari; njezin posao psihologinje, čitanje, ali i razne stvari koje joj služe za razbibrigu. Osim toga, ona je mudra jer je, otkrivši da njezin muž ima drugu ženu, šutjela o tome do pravoga trenutka kada je on nju htio ostaviti, a tada je pokazala svoju odvažnost.

TEA: „Razmišljaj koliko hoćeš, ali negdje drugdje. Naime: iz kina će me dopratiti moj novi prijatelj.“ (Gavran, 2012: 402)

O svojoj inoči, Tea ipak zna puno više od Davora.

TEA: „Hoće, koliko se sjećam iz studentskoga doma, Ena nikad nije znala glačati rublje (...) Osim toga, ona ne zna ni kuhati.“ (Gavran, 2012: 398)

Zašto je onda odlučio oženiti Enu?

DAVOR: „Dogodilo se, jednostavno: ona se zaljubila u mene, ja u nju. Žao nam je zbog tebe, ali to se dogodilo mimo naše volje...“ (Gavran, 2012: 396)

S obzirom na to da je Ena ostvarila zavidnu karijeru, može se lako povjerovati kako su se ona i Davor zaista zaljubili jer su se, naime, i vjenčali nakon određenoga vremena. Ena se, kao razaračica braka svoje najbolje prijateljice, ponijela na sebičan način, ali sa željom da ne povrijedi Teu nije joj rekla istinu punih pet mjeseci. Samu je sebe uvjeravala kako nije ona kriva za raspad njihova braka.

ENA: „Mislila sam da ti do njega više nije stalo. Mislila sam da ga više ne voliš. On me toliko puta uvjeravao da je vaš brak završen.“ (Gavran, 2012: 410)

U braku s Enom, Davor se nije usrećio jer mu je ona radila ono što je on radio Tei; zanemarivala ga je zbog poslovnih obveza. Iako je počela vezu s njim iz ljubavi, Eni su s vremenom postale važnije druge stvari.

ENA: „Ne mogu ja kao zamjenica glavnoga urednika otići na porodiljski dopust, jednostavno ne mogu. Bilo bi glupo.“ (Gavran, 2012: 413)

Ovako ju u razgovoru s Teom predstavlja Davor:

DAVOR: „Enu i tako ništa ne zanima osim njezine karijere – osim toga tjednika u kojem se prevrće prljavi veš poznatih ljudi.“ (Gavran, 2012: 419),

A ovako Tea:

TEA: „Ona voli biti glavna, kao što si i ti uvijek volio biti glavni.“ (Gavran, 2012: 418)

Dok je Ena odlučila graditi svoju karijeru i ostaviti Davora, Tea je pošla u drugome smjeru te je nakon patnje pronašla zasluženu ljubav.

TEA: „Udajem se za dvadeset dana. Trudna sam. Treći mjesec.“ (Gavran, 2012: 421)

Davor je ostao sam i bez posla. Kao i u „Pandorinoj kutijici“, Gavran je i u ovoj drami poručio recipijentima da se prijevara osobe koja te voli ne isplati.

Premda se smatra kako je George Washington imao više ljubavnica, Gavran je u ovoj drami odlučio prikazati razgovor jedne njegove ljubavnice Silvije i njegove žene Marthe nakon njegove smrti. O Marthinu se načinu života doznaje već iz mjesta radnje.

„Pred nama je ukusno namještena soba u kojoj se primaju gosti, s velikim trosjedom i udobnim naslonjačem.“ (Gavran, 2014: 9)

Ona živi raskošnim životom na velikom imanju izvan grada zajedno sa slugama. Obje su žene opisane figuralno-eksplicitno kroz dijalog. Kako okarakterizirati Marthu? Iako je znala za muževljevu ljubavnicu, nikada mu to nije rekla. Cijelo je to vrijeme bila žrtva, žena koju muž vara.

MARTHA: „Znala sam da moja sreća i moj život ovise od tvog umiljatog osmijeha, da je dovoljna jedna koketna kretnja tvoje besramne ruke da se sruši naša veza, da se sruši moj svijet.“ (Gavran, 2014: 19)

Iako je Martha samu sebe predstavila kao patnicu, Silvia joj ne vjeruje.

SILVIA: „George je u to vrijeme osjećao da ti je sve važnije od njega. On je tek postao predsjednik, a ti si se svim svojim bićem posvetila prijemima, protokolima, politici. Bila si oduševljena mislju da si prva dama Sjedinjenih Američkih Država i polako si zanemarivala Georga.“ (Gavran, 2014: 34)

Silvia je bolje poznavala američkoga predsjednika premda s njim nikada nije spavala niti ga je poljubila. Gavran, na vrlo zanimljiv način, prvo uvjerava čitatelja u Silvijinu bezosjećajnost i hladnoću, a onda radi preokret i čitatelj tek tada shvaća pravu istinu.

SILVIA: „Moja supruga Martha napokon je pristala da se ne kandidiram po treći puta za predsjednika i mislim da sam ponovno osvojio njezinu ljubav i naklonost. Iskreno vam zahvaljujem što ste ovih godina pristali izigravati moju ljubavnicu, zbog čega ste neopravdano bili izvrgnuti zlim jezicima.“ (Gavran, 2014: 37)

Iako ju je Marta pokušala predstaviti kao pohlepnu ženu kamenoga srca, Silvia je dokazala da je poštena baš kao i George koji je, doduše krivim metodama, samo želio zadobiti ljubav vlastite supruge.

2. 13. Miro Gavran, „Zabranjeno smijanje“

Iako je u većini Gavranovih dramskih djela s motivom inoče, one moderne dakako, u središtu žena koja najčešće vara svojega muža, u drami „Zabranjeno smijanje“ situacija je obrnuta. Boris, srednjovječni muškarac, pronašao si je ljubavnicu kako bi se osjećao bolje u tim kriznim godinama i kako bi dobio pažnju koju od supruge ne dobiva. Iako radnja počinje na način da Nina prekida ljubavnu aferu s Borisom, ona se ipak nastavlja zahvaljujući Miji, Borisovoj supruzi. Nina je počela vezu s Borisom iz ljubavi, ali kada ljubav prošla, ona je shvatila da više ne želi biti ljubavnica, to jest da više uopće ne želi biti s Borisom.

NINA: „Borise, ja i ne želim da se ti rastaneš od svoje žene i oženiš me. Ja to od tebe i ne tražim.“ (Gavran, 2008: 14)

Nina samo hoće biti sretna s čovjekom koji je voli i s kojim može slobodno šetati gradom. O Nini se može saznati i iz Borisova monologa:

BORIS: „Ona je jadnica, u emotivnom i seksualnom pogledu bila totalno zakočena, bez iskustva, ili gotovo bez iskustva. (...) Sa mnom je osjetila što znači biti žena u svojoj biti, žena koja umije uživati u svome tijelu i koja zna jednak užitek priskrbiti i svome partneru.“ (Gavran, 2008: 15)

Dakle, prema Borisovu je mišljenju Nina pripadala njemu jer joj je on proširio horizonte. Iako velik broj Gavranovih drama u sebi ima motiv ljubavnice i ona time postaje uobičajena pojava, odnos recipijenata prema njoj zna biti negativan zbog tradicionalnih katoličkih pogleda na istu. Ipak, Nina je s vremenom shvatila kako zaslužuje bolje. Ona je postala svjesna da nije moralno s jedne strane biti razaračicom braka, a s druge raditi u bračnom savjetovalištu.

NINA: „Ja ne mogu savjetovati ljude kako da spašavaju svoj brak dok sam sama ljubavnica koja razara tuđe brakove.“ (Gavran, 2008: 16)

Dakle, Nina nije nemoralna osoba ili barem to više ne želi biti. No ona nije svjesna kako je taj brak ustvari spašavala. Naime, i Borisova je supruga Mia imala ljubavnika pa joj je više odgovaralo imati nezainteresiranoga muža kojega nikada nema doma, a to je tek na kraju otkrila i Nina koja se, zahvaljujući tome saznanju, mogla napokon posvetiti drugim muškarcima te prekinuti s Borisom.

NINA: „Sve znam. Znam u kojim ste relacijama s učiteljem jahanja i znam zašto svake subote trčite na hipodrom.“ (Gavran, 2008: 63)

Je li onda Mia negativan lik u cijeloj drami? Iako se na početku čini da je to Nina, a onda kasnije da je to Mia, pravi odgovor na to pitanje nije lako pronaći. Obje su žene samo tražile sreću; Nina

jer je bila usamljena, a Mia jer više nije pronalazila zadovoljstvo u svome braku . Ipak, na kraju su obje učinile moralnu stvar, no ne zna se je li ih taj izbor usrećio.

2. 14. Miro Gavran, „Muž moje žene“ i „Povratak muža moje žene“

Ove se dvije drame radnjom nastavljaju jedna na drugu. U prvoj se kao likovi javljaju samo Kreše i Žarkec, a u drugoj se javlja i njihova žena Dragica. Radi se o neobičnoj situaciji gdje je jedna žena udana za dva muškarca; za jednoga u Hrvatskoj i jednoga u Sloveniji. Slovenac je shvatio da mu supruga ima još jednoga muškarca te je odlučio posjetiti ga. O Dragici se u prvoj drami doznaje isključivo figuralno-eksplicitno iz dijaloga Krešeta i Žarkeca bez Dragičine prisutnosti. Dragica je pomno isplanirala svoj život, a posao domaćice u vlaku omogućavao joj je dvostruki život jer je živjela u dvama gradovima. Imajući na umu činjenicu da je teško pronaći muškarca koji će biti sve što žena poželi, Dragica je pronašla dvojicu koji će ispunjavati sve njezine potrebe i želje. S obzirom na to da Žarkec ne zna kuhati,

ŽARKEC „Govorila je da nisam pravi muž jer ne znam kuhati, a da ona tri puta više zasluži od mene in da bi s mojom plaćom davno umrla od gladi.“ (Gavran, 2008: 213)

Dragica je tu vrlinu pronašla kod Kreše, a kako on ne voli čistiti, pronašla je Žarkeca koji je kuću i njezinu kćer držao urednima. Da Dragica nije maštovita u osvajanju muškaraca svjedoči način na koji ih je pridobila:

ŽARKEC: „Okrenuh se i ugledah Dragicu s plastičnim novčanikom u ruci. Reče mi: »Hej, gospodine, je li ovo vaš novčanik?«“

KREŠE: „Kučka jedna, na isti je trik digla i tebe i mene.“ (Gavran, 2008: 218)

Usprkos činjenici da su je njih dvojica osjećali iznevjereni, nijedan ju nije htio pustiti jer su je obojica voljeli.

ŽARKEC: „(...) a je ne želim da moja Dragica opet trpi, ja ne želim da opet bude nesrećna.“ (Gavran, 2008: 228)

Prva drama završava tako da se svatko vrati svom životu, a Dragica nastavi živjeti između dvaju gradova i dvojice muškaraca.

Radnja druge drame događa se nakon dvije godine kada Žarkec ponovno posjećuje Krešeta i obavještava ga o novonastaloj situaciji, a to je da Dragica pored njih dvojice ima i trećega ljubavnika.

ŽARKEC: „Kreše, ona nas vara s trećim.“ (Gavran, 2008: 236)

Situacija ne bi bila toliko apsurdna da njih dvojica nisu odlučili boriti se za nju. Naime, unatoč tome što je nazivaju „kurbetinom“ (Gavran, 2008: 240), Kreše i Žarkec sretni su kada Dragica odluči razmisliti hoće li nastaviti svoj život s njima ili s Nikolom. S obzirom na to da se u ovoj drami kao lik javlja i Dragica, o njoj se može saznati eksplicitno iz dijaloga s Krešetom.

KREŠE: „Možda ti tvoja rođena žena više nije dobra. Ne bih se iznenadila da jednoga dana otvorim vrata i ugledam orgije.“ (Gavran, 2008: 243)

Upravo se iz ovoga navoda može vidjeti koliko je ona licemjerna žena jer nevinome mužu kao grijeh pripisuje nešto što sama radi. Osim toga, ona se već naviknula lagati bez imalo uzbuđivanja pa joj ni ovaj puta to nije bio problem kada ju je Kreše pitao kako je bilo u Ljubljani.

DRAGICA: „Znaš da mi je to najteže u ovome poslu, to što moram spavati daleko od svoje kućice i svojega mužića.“ (Gavran, 2008: 246)

Ipak, kada je vidjela da se Kreše i Žarkec znaju, Dragica se jako iznendila o čemu se implicitno saznaje iz didaskalije.

„*Otvoraju se vrata, ulazi Žarkec, Dragica vrisne i sruši se.*“ (Gavran, 2008: 251)

Zanimljivo je vidjeti da takva beskrupulozna žena nikada nije pomišljala da bi joj se mogao dogoditi ovakav trenutak. Ona je bila sasvim sigurna u svoj plan.

DRAGICA: „Ja sam... mislila sam da nikada nećete saznati.“ (Gavran, 2008: 253)

Muškarci su opet pali na njezinu slatkorječivost i suze te težak život u mladosti te su joj sve oprostili je ona „nije željela nanijeti bol ni jednome“ (Gavran, 2008: 256) Iako bi bilo pravedno da Dragica ostane sama, to se na kraju drame ne događa jer Gavran ne voli uobičajene rasplete. Naime, Dragica će nastaviti manipulirati njima jer oni to dopuštaju.

2. 15. Miro Gavran, „Papučari“

Iako bi se većina Gavranovih drama s temom preljuba mogla svesti pod naslov „Papučari“, on je odlučio samo ovu nazvati tim imenom vjerojatno zato što se radi o pasivnim muškarcima koji prihvaćaju sve ženske odluke. Situacija je u ovoj drami posebna jer dvije žene pregovaraju o tome koja će dobiti kojega muškarca. Te su dvije žene Ana i Marija. Ana je bila udana za Ivu, no kada je on prijevarom završio u zatvoru, udala se za Marka. Ivo je u međuvremenu pušten iz zatvora te se vraća doma živjeti s bivšom suprugom i njezinim sadašnjim mužem. U zatvoru je upoznao Mariju s kojom se sada viđa, ali ne zna da je ona Markova ljubav iz mladosti. O Ani se prvo saznaje implicitno iz mjesta radnje:

„U pozadini je prosječna kuhinja s kuhalom i hladnjakom.“ (Gavran, 2008: 95)

Ona je profesorica u jednoj školi i živi u skromnim uvjetima što se vidi i iz dijaloga s Markom:

ANA: „Mislio sam da će biti sto kuna manje. A opet - to je poznat restoran, svi ga hvale... Siguran sam da više nikad nećemo ići onamo, ali mi je drago da smo i mi vidjeli kako izgleda.“ (Gavran, 2008: 96)

Kao prosvjetni radnici, Ana i Marko ne mogu si priuštiti luksuz, a Ana zbog toga često pati. Ana nije vjerovala svojem prvom mužu kada je govorio da je nevin zbog čega ju sada optužuju čak i novine:

„Nesretnog čovjeka ostavila je čak i supruga Ana, profesorica zemljopisa u osnovnoj školi, još dok je bio u istražnom zatvoru i udala se za svog ravnatelja, bivšeg profesora tjelesnog odgoja.“ (Gavran, 2008: 99)

No Ana to ne brini toliko, koliko činjenica da će ju svi kolege ismijavati i da će se Ivo vratiti doma prije nego je ona to planirala. Možda bi većina žena tako reagirala na njezinome mjestu, no nakon godina i godina braka provedenih s njime, pitanje je zašto mu nije vjerovala. Kada se Ivo vratio doma, ona je mislila da on želi nešto od njih,

ANA: „Ali, vjerojatno nešto želiš od mene, od nas.“ (Gavran, 2008: 103),

no on nije trebao ništa. Ana procjenjuje namjere drugih ljudi prema vlastitim namjerama i razmišljanjima. Iako je boravkom bivšega i sadašnjega muža u istoj kući Ana bila u nezgodnoj situaciji, njoj to nije smetalo radi nje same, već radi drugih ljudi.

ANA: „Što bi susjedi rekli da saznaju?“ (Gavran, 2008: 106)

A kada su se dvojica muškaraca zbližila, Ani je čak i njihovo prijateljstvo jako smetalo.

ANA: „Tebi kao da odgovara ova suluda situacija. Imaš društvo za muške razgovore i za gledanje utakmica.“ (Gavran, 2008: 119)

Iako je tvrdila kako ne voli Ivu, kada je on počeo izlaziti s Marijom, bila je ljubomorna.

ANA: „Znam da više nikada neće biti ništa između tebe i mene, ali me zanima pomisliš li kad na mene, dok šećeš ulicom, poželiš li da šćemo zajedno...“ (Gavran, 2008: 169)

Možda su ovdje radi o tipičnoj ženskoj posesivnosti ili je Ana možda shvatila kako je pogriješila udavši se za Marka, no na kraju su Marija i ona odlučile:

ANA: „da je svakoj od nas stara ljubav draža od nove“. (Gavran, 2008: 176)

Unatoč tome što su muškarci donijeli drugačiju odluku, prihvatili su žensko rješenje jer

IVO: „Nije važno jesmo li nas dvojica papučari. Važno je samo to jesmo li sretni i jesu li naše partnerice sretno s nama.“. (Gavran, 2008: 178)

2. 16. Miro Gavran, „Byron“

Poznat kao glasoviti engleski pisac i veliki ženskar Byron je uspio zavesti dvije sestre, kćeri svojega velikog protivnika, austrijskoga generala. Dok je Maria već otprije bila zaljubljena u njega:

MARIA: „Pisala sam mu o tome koliko ga cijenim kao pjesnika, pisala sam mu i da dolazim u Veneciju... on je obećao da ćemo zajedno provesti karnevalsku noć.“ (Gavran, 2015: 154-155),

Brigitte je kao iskusna i udana žena znala kako je on:

BRIGITTE: „ženskar iza kojega su brojne ljubavne afere...“ (Gavran, 2015: 155),

no želeći spasiti sestru i sama se zaljubila u njega.

BRIGITTE: „Maria ne bi imala snage gledati ga u oči i odbiti ga... Najbolje bi bilo da ja u karnevalskoj noći odjenem ovu odjeću i odbijem ga u njezino ime, pa tako spasimo dobro ime naše obitelji...“ (Gavran, 2015: 165)

Osim njih dviju, u Byrona je zaljubljena i plesačica Gita. Kakav je međusobni odnos sestara nakon što je Brigitte provela noć s Byronom najbolje govori njihov razgovor u kojem Maria optužuje Brigitte.

MARIA: „Mrzim te, istinski te mrzim. To što si mi učinila, ne bih očekivala ni od neprijatelja.“
(Gavran, 2015: 184)

Brigitte se uzalud pokušava opravdati.

BRIGITTE: „Nikada istinski nisam voljela svoga muža – one je tek pristojan čovjek i ništa više, a uz Byrona moje srce leti u oblake.“ (Gavran, 2015: 185)

Tako se na kraju njezina dobra namjera pretvorila u loše djelo te je odlučila pobjeći s čovjekom s kojim nje smjela iz triju razloga: zbog sestre, muža i oca. No kako su žene ljubomorne kada je u pitanju voljeni muškarac, Maria je odlučila uništiti sreću svoje sestre i Byrona pod izlikom da spašava čast svoje obitelji te je uspavala Brigitte i otišla kod Byrona. General se jako razočarao u svoje kćeri.

GENERAL: „Smjesta te šaljem tvome mužu. Venecija očito škodi mladim ženama i njihovom moralu. Pakiraj stvari i sutra polaziš u Prag – neka te tvoj muž drži na oku, jer nisi puno bolja od svoje lude sestre!“ (Gavran, 2015: 196)

Ni Gita nema lijepo mišljenje o Brigitte:

„A ti bečka zavodnice,

pokazala si pravo lice!“ (Gavran, 2015: 209)

Na kraju sestre uviđaju svoju pogrešku te odbacuju Byrona koja bježi u Grčku.

2. 17. Miro Gavran, „Nora danas“

Suvremena Nora jest priča o modernoj i zaposlenoj ženi velikih ambicija koja je u braku s jednostavnim i dobrim muškarcem koji je ne zadovoljava u financijskom i seksualnom smislu pa iz toga razloga pronalazi ljubavnika. Kakva je Nora kao žena, supruga i majka? Implicitno se o njoj može saznati iz opisa mjesta radnje, to jest njezina novoga doma:

„Pred nama je moderno uređen dnevni boravak. Sav namještaj i svi predmeti su novi. Osjeća se želja vlasnika za iskazivanjem bogatstva.“ (Gavran, 2007: 7)

Nora je, unatoč prosječnim primanjima, oduvijek mislila da zaslužuje bolje, bolje pokućstvo, bogatijega muža, skuplju odjeću. Pokušavala se predstaviti uspješnijom i moćnijom nego što to zaista jeste.

„Ona je atraktivna tridesetmogodišnja žena, čiji izraz lica odaje odlučnost.“ (Gavran, 2007: 7)
Kroz cijelu se dramu vrlo jasno pokazuje ta njezina odlučnost, a pogotovo u situaciji kada bez razmišljanja odluči nauditi svojem koji prijeti njoj i njezinu životnom stilu jer je otkrio sve njezine prijevare.

NORA: „Ako bi netko... nepoznat netko, mome Toniju udesio obje noge, on takav ne bi mogao otići u Pariz. Morao bi u bolnicu. Mjesecima bi bio vezan uz krevet. Ja bih ga njegovala, ja bih se brinula za njega (...).“ (Gavran, 2007: 76)

Nora je proračunata osoba koja želi pošto-poto obraniti svoje dostojanstvo, pa čak i ispasti požrtvovnom suprugom. O njoj nitko ne misli dobro, pa čak ni najbolja prijateljica Lidija.

LIDIJA: „Usto – preopasna je, častohlepna.“ (Gavran, 2007: 60)

O tome koliko je zla Nora počinila u svojem životu, najbolje govori Karlo, njezin bivši poslodavac i ljubavnik.

KARLO: „Ona igra dvostruku igru. Mužu priča bajke da je sama osnovala agenciju i to novcima koje joj je ostavio otac. Istina je da su iza njega ostali samo dugovi koje sam ja podmirio. Ne samo da sam joj ja dao novac za agenciju nego sam pokrio i njezine obiteljske dugove kako bi ona mužu mogla glumiti da je iz fine kuće.“ (Gavran, 2007: 61)

Unatoč svojoj dobroti, ni njezin muž Toni nije više mogao podnositi njezine laži jer ga je prvo varala s Karlom, a zatim i s njegovim psihijatrom Rankom.

TONI: „Kako ti nije neugodno?! Tako se besramno opravdati? Droljo! Odvratna karijeristička droljo!“ (Gavran, 2007: 68) Nora bi zaista napravila sve za svoju karijeru i za život na visokoj nozi, no zanimljivo je da je jedino Ranku dopuštala da bude grub prema njoj što se možda može objasniti njegovim riječima:

RANKO: „Na neki perverznan način uživaš u tome što te ja ne cijenim kao čovjeka. Voliš to što si u mojim očima obična drolja.“ (Gavran, 2007: 65)

Možda je Noru privlačilo to što je pronašla nekoga kome nije stalo do nje i tko bi joj sve vratio istom mjerom jer je do sada u životu nailazila samo na slabiće koji bi pokleknuli pred njom. To priznaje i sam Toni:

TONI: „Proteklih godina bio sam kukavica i slabić. Shvatio sam da takav kakav sam bio ni po čemu nisam mogao imponirati ženi kakva si ti. Pa ni našoj kćerki. I zato odlazim. Ja ti nisam dostojan partner.“ (Gavran, 2007: 82)

Bilo kako bilo, Nora je na kraju ostala bez muža, ali i bez željenoga mjesta ministrice turizma.

Dok je Ibsenova „Nora-Lutkina kuća“, prototekst Gavranove drame, početak ženske emancipacije u književnosti, „Nora danas“ otišla je puno dalje u pogledu egalizacije spolova. Nora je osim samostalne žene, postala i stup svoje obitelji brinući pritom o financijama, mužu, kćeri i kući. Na kraju Ibsenove drame glavnoj se junakinji otvaraju vrata novoga života, a ako je Gavranova drama nastavak toga života, onda je on završen na vrlo neslavan način, a žena je kao takva nesposobna preuzeti uloge muškarca. Ipak, postoji i drugačije viđenje kraja drama. Naime, Muzaferija (2007) smatra kako Gavran postiže obrat u odnosu na Ibsena jer nije Nora ta koja na kraju odlazi u noć, već je to njezin muž koji na taj način brani čovjekov integritet bez obzira na spol.

2. 18. Miro Gavran, „Paralelni svjetovi“

„Paralelni svjetovi“ još su jedna Gavranova drama koja donosi prikaz apsurdnosti bračnih odnosa u suvremeno vrijeme, ali dotiče se i drugih dimenzija poput nedorečene prošlosti i žudnje za drugačijom sadašnjosti koja se ostvaruje putem disocijativne fuge. Želja za bogatstvom i izvanbračne avanture dovode likove do moralnoga raspada kako na obiteljskom, tako i na individualnome planu. (Muzaferija, 2007) Glavni junak Adam, sveučilišni profesor, pati od amnezije i s vremena na vrijeme zamijeni svoj identitet i postane netko drugi. Njegovo je ime implicitno karakterizirajuće jer simbolizira „pobunjenika protiv životnih stereotipa prolazi svoj tragikomični križni put bijega“. (Muzaferija, 2007: 290) Njegova supruga Suzana za ljubavnika ima Adamova prijatelja Toma. On ih jednom prilikom uhvatio skupa, no zbog bolesti se toga ne sjeća.

TOM: „Još se sjećam njegova zapanjena pogleda kada je otvorio vrata, kad nas je ugledao usred seksa – lice mu je promijenilo boju, nije ništa rekao, samo mu je donja usna podrhtavala kao da je u sobi najveća moguća studen.“ (Gavran, 2007: 251)

Suzana se zbog toga ne kaje, štoviše, ona nastavlja ljubavnu avanturu s Tomom, a mužu i drugim ljudima govori kako ga voli.

SUZANA: „Pričam mu kako se volimo i poštujemo od prvoga dana. Zamisli, s tim retuširanim životom on će biti najsretniji čovjek na svijetu.“ (Gavran, 2007: 251)

Suzana s mužem želi ostati radi novca. Naime, Adam je prije amnezije napisao knjigu na kojoj je trebao zaraditi malo bogatstvo, no kako se razbolio, psihijatrica nije smatrala korisnim da Adam putuje na predstavljanje knjige. Suzana je iz toga razloga morala poduzeti određene mjere.

SUZANA: „Uostalom, iz ovih stopa idem k vašem ravnatelju sa zahtjevom da mojemu suprugu dodijeli drugoga psihijatra i to muškoga spola.“ (Gavran, 2007: 263)

Njoj nije nimalo stalo do suprugova zdravlja, već samo do vlastite ambicije, pohlepe i žudnje.

SUZANA: „Dojadilo mi je spavati u drugoj sobi, na praznom krevetu. Shvatila sam da stvari moram uzeti u svoje ruke. I ne sumnjam da ćemo tu subotnju proslavu zaključiti seksom koji će goditi i Adamu i meni.“ (Gavran, 2007: 263)

No na tu proslavu Adam nije ni stigao jer je, doživjevši promjenu identiteta, otišao u Opatiju. Puna ljubavi prema Adamu, za njim je otišla i psihijatrica Vera. Drama završava njihovim razgovorom o novom životu „koji bi mogao popuniti čak i zlokobnu šutnju između paralelnih svjetova izvan pragmatičke svakodnevice, na onoj transcendentnoj razini, odakle na čovjeka vreba primarna hladnoća kozmičkih razmjera“ (Muzaferija, 2007: 291).

No Gavran je u dramu utkao još jedan motiv izvanzemaljskoga koji je utjecao na psihičko zdravlje Marte, ali i njezin brak s Petrom, Adamovim bratom. Marta vodi svakodnevnih razgovore s pobačenom kćeri Klarom i na taj se način pokušava iskupiti za svoj grijeh. Njezin muž ne trpi opsjednutost djetetom kojega nema i bježi iz te poremećene stvarnosti u onu sretniju.

„Čuju se uzdasi muškarca i žene dok vode ljubav. Uzdasi se penju do krešenda koji završava njihovim zajedničkim uzdahom.“ (Gavran, 2007: 218)

Petar iskorištava Anu samo radi seksa.

ANA: „A ti – nikada ni jednu ružnu riječ nisi izgovorio protiv svoje žene. U početku sam to cijenila kod tebe, a sada, nakon godinu dana veze, to me beskrajno iritira.“ (Gavran, 2007: 219)

Da on ne voli Anu, jasno se vidi u trenutku kada ju ostavlja. Čim se Marta oprostila s Klarom i posvetila svojem braku, Petar je vratio vjenčani prsten na ruku što je silno razljutilo Anu, vječnu ljubavnicu. Ana tada daje zanimljivo objašnjenje zašto muševci varaju svoje žene, a ono se može primijeniti na većinu preljuba u Gavranovim dramama.

ANA: „Znam već napamet objašnjenja svih oženjenih muškaraca ovoga svijeta, kojima je njihova žena u jednome trenutku malo dosadila pa su u drugome trenutku shvatili kako im je za utjehu potrebna ljubavnica, da bi u trećem trenutku, kao u kakvoj sintezi, shvatili da su sve vagine iste i da je ipak najbolji za njihov komoditet vratiti se vagini s kojom su krenuli u zajednički život i u proizvodnju potomstva.“ (Gavran, 2007: 264)

2. 19. Lydia Scheuermann Hodak, „Eva nije Adam“

Sam naslov drame „Eva nije Adam“ implicitno je karakterizirajući jer je riječ o vrlo modernom odnosu o kojem se i danas vode brojne rasprave. Naime, Helena i Onyx žive u istospolnoj zajednici, ali kao i gotova svaka obitelj, i one žele dijete koje ne mogu dobiti na legalan i prirodan način. Srećom ili nesrećom s njima stan dijeli Peter.

„Peter, nezaposleni fotograf sa snovima o svjetskom uspjehu. Odjeća u skladu s njegovim godinama i financijama.“ (Scheuermann Hodak, 2009: 73)

Autorica eksplicitno u pomoćnome tekstu govori o njima dvjema:

„Helena, ženstveni manekenski tip, i Onyx, suzdržana, maskulini tip, dvije mlade moderne žene, dijele veliki stan s Peterom. Obje u poslovnom usponu, duže vremena u intimnoj vezi.

U prvom činu Helena odjevena po zadnjoj modi, kosa slobodno pada, u drugom činu u kostimu, koji je uvijek moderan i nikada nije moderan, frizura u skladu s odjećom.

Onyx u oba čina nosi muška odijela ili unisex-odjeću.“ (Scheuermann Hodak, 2009: 73)

S obzirom na činjenicu kako u većini zemalja svijeta istospolni brak nije legaliziran, pa tako ni u ovoj drami, takvi parovi češće imaju više problema i teškoća od heteroseksualnih parova. Iako se na početku prve scene može vidjeti ljubav između Helene i Onyx, ona nije bila dovoljna da njihova veza uspije. Naime, Helena je silno željela postati majkom.

HELENA: „Uvijek su bila najvažnija, meni su uvijek djeca bila najvažnija. Ja jednostavno nisam uopće smatrala da to treba naglasiti. To se jednostavno podrazumijeva. Ja sam žena, ja sam žena od glave do pete, i u našem paru ja sam žena! Ja želim dijete. Ja želim biti majka.“ ((Scheuermann Hodak, 2009: 75)

Kada se napokon i Onyx s time složila, obje su se žene suočile s velikim problemom.

ONYX: „Ostavi sad državu na miru, jer ovo jest tvoja briga, a i moja. Jer, sve ono što je bračnim parovima dopušteno, nama nije. Naime, jedno je brak, a drugo su djeca i obitelj. Niti jedna klinika, koja se bavi izvantjelesnim začećem, niti jedna jedina legalna klinika ne želi o tome razgovarati. Uvjet da uđeš u program za *dijete iz epruvete* je brak, heteroseksualni brak. Kamo god se obratila, zatvaraju nam vrata.“ (Scheuermann Hodak, 2009: 75)

Žene su se mudro dosjetile kako bi im Peter mogao pomoći u njihovu naumu da dobiju toliko željeno dijete, no on je na to jedva pristao jer nije želio da klinike višestruko iskoriste njegov genetski materijal.

PETER: „Vi možda glupo vjerujete, kako će on taj dragocjeni materijal rasipnički potrošiti na vas dvije.“ (Scheuermann Hodak, 2009: 90)

U drugoj se sceni događa nepredviđen obrat jer Helena napušta Onyx i udaje se za, sada bogatoga, Petera. S obzirom na to da su njih dvije ipak dobile kćer, Helena ju vodi sa sobom jer joj je biološka majka.

ONYX: „Znam, ti si njezina biološka majka. Pa o tome se i radi. Ti si samo njezina biološka majka i ništa drugo. Koliko dana si provela s našom kćeri? Koliko puta si imala vremena za nju?“ (Scheuermann Hodak, 2009: 103)

Osim toga, Helena će učiniti još zla samoj Onyx misleći kako radi dobro za svoju kćer.

HELENA: „Zašto bih je pitala? Normalno je da djecu poznaju svog oca, većina djece pozna oca. Zašto bi moja kći do svoje osamnaeste godine čeznula za nekim imaginarnim ocem? Zbog nekog imaginarnog prava na vlastiti izbor? Nemoj me, molim te, opterećivati takvim glupim mislima! Ja nisam ništa kriva.“ (Scheuermann Hodak, 2009: 111)

Zašto se Helena u drugoj sceni promijenila, može se samo nagađati. Je li to zaista bilo za djetetovo dobro, je li to bilo zbog Peterova novca ili je jednostavno homoseksualna faza s Onyx bila samo

kratki eksperiment? Koji god odgovor bio točan, činjenica je da je povrijedila Onyx oduzevši joj pravo na dijete koje je, iako nije njezino biološko, jako zavrjela.

3. Zaključak

Tema ovoga diplomskog rada bila je okarakterizirati lik inoče u dramskim djelima slavonskih pisaca te pronaći motive zbog kojih su te žene postale ljubavnice ili „druge žene“. Postoje brojni nazivi za inoču, a neki od njih su konkubina, priležnica, suložnica i ljubavnica. Vanjski i unutarnji opis inoča vodio se prema knjizi Manfreda Pfistera „Drama: teorija i analiza“ koja nudi četiri osnovne tehnike karakterizacije: eksplicitno-figuralne, implicitno-figuralne, eksplicitno-autorske i implicitno-autorske tehnike karakterizacije. Pritom valja istaknuti kako je najveći broj inoča okarakteriziran eksplicitno-figuralnom tehnikom tuđega komentara u kojemu drugi likovi u drami govore o spomenutom ženskom liku u njezinoj prisutnosti ili bez njezine prisutnosti.

Višestrukim i pomnim čitanjem dvadeset drama devet slavonskih pisaca došlo se do zaključka kako se lik i uloga inoče razlikuje kroz vremenska razdoblja. Drame napisane krajem 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća prikazuju inoču kao žensku osobu za koju zakonita žena zna i s kojom se bori za muževljevu ljubav i naklonost. Drame napisane u drugoj polovici 20. stoljeća i u 21. stoljeću najčešće donose prikaz preljuba u suvremenom smislu te riječi. Dakle, žena pored muža ima i ljubavnika ili muž ima ljubavnicu, a manji broj drama dotiče se tema koje su čak i danas kontroverzne, kao što su homoseksualne zajednice ili poligamne zajednice. Motivi inoča različiti su i vrlo je teško drame svrstati u određene skupine prema tim motivima, odnosno prema razlozima zbog kojih su dvije ili više žena postale inočama, to jest „drugim ženama“. Ipak, može se reći kako su najčešći među njima korist, ne samo novčana, već i socijalna (*Muž moje žene, Povratak muža moje žene, Eva nije Adam, Povratak i Miruj, miruj srce moje*), uгода i osjećaj zadovoljstva (*Vožnja, Vrzino kolo, Paralelni svjetovi i Zabranjeno smijanje*), zatim zaljubljenost i ljubav (*Pandorina kutijica, Đuka Ivanov, Byron i Žena*), osjećaj usamljenosti (*Papučari i Inoče*), potom na red dolaze različiti nastrani motivi (*Godina dobre berbe i Karaoke show*) i seks (*Nora danas*), a treba istaknuti i dramu *Ljubavi Georga Washingtona* u kojoj američki predsjednik plaća mladu ženu da mu glumi ljubavnicu kako bi ga supruga počela voljeti.

S obzirom na ograničen opseg rada nije se moglo ulaziti u povijesne detalje i jezične značajke tekstova te na njihov utjecaj na opis likova inoča što bi svakako bilo vrlo zanimljivo istražiti. Na kraju valja reći kako ovaj rad otvara prostor za karakterizaciju inoča u proznim djelima slavonskih pisaca ili za istraživanje likova ljubavnica u cjelokupnoj hrvatskoj književnosti.

4. Popis literature i izvora

- Anić, V., (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Birtić, M. i sur., (2012). *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Školska knjiga
- Brešić, V., (2004). *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Osijek: Grafika.
- Budmani, P., (1891). *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, sv. 12. Zagreb: JAZU.
- Feldman, M., (1994). *Vožnja. Drame*. Vinkovci: Privlačica.
- Gavran, M., (2007). *Nora danas. Četiri različite drame*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2007). *Paralelni svjetovi. Četiri različite drame*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2008). *Muž moje žene. Neočekivane komedije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2008). *Papučari. Neočekivane komedije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2008). *Povratak muža moje žene. Neočekivane komedije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2008). *Zabranjeno smijanje. Neočekivane komedije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2012). *Pandorina kutijica. Parovi i slične slabosti*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2012). *Teško je reći zbogom. Parovi i slične slabosti*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2014). *Ljubavi Georga Washingtona. Ljubavi Georga Washingtona i druge drame*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Gavran, M., (2015). *Byron. Suze i smijeh: trpke melodrame*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Hercigonja, E., (2006). *Trojezična i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Hodak Scheuermann, L., (2009). *Eva nije Adam. Žene, ljubav i ratovi*. Osijek: Matica hrvatska.
- Ivakić, J., (1980). *Vrzino kolo. Pučki teatar*. Vinkovci: Iskra.
- Ivakić, J., (1994). *Inoče*. Vinkovci: Privlačica.
- Jakšić, M., (2003). *Divanimo po slavonski*. Zagreb: Pergamena.

Janković, S., (1974). *Šokačke pismice III*. Vinkovci: Društveni fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti općine Vinkovci.

Kosor, J., (2012). *Žena*. Zagreb: Ex libris.

Lovretić, J., (1990). *Otok*. Pretisak iz *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*. Zagreb: JAZU.

Matasović, R., Jojić, Lj., (2002). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.

Pfister, M., (1998). *Drama: teorija i analiza*. Zagreb: Hrvatski centar ITI.

Pšihistal, R., Lachner, J. (2012). Motiv inoče u slavonskim *pismicama*. U: D. Živić i S. Cvikić (Ur), *Zbornik radova Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti* (str. 167-179). Drugi međunarodni znanstveno-stručni skup. Općina Nijemci.

Sablić Tomić, H., Rem, G., (2003). *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

Šonje, J., (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža: Školska knjiga

Špišić, D., (1996). *Godina dobre berbe. Predigre*. Zagreb: Targa.

Špišić, D., (2015). *Karaoke show. Berlin, Charlie*. Osijek: Grafika.

Švel-Gamiršek, M., (2015). *Đuka Ivanov. Cveľferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti*. Osijek: Udruga duhovno hrašće: Ogranak DHD slavonsko-baranjsko-srijemski Osijek.

Tomaš, S., (2001). *Miruj, miruj srce moje*. U: J. Cvenić (Ur.), *Književna revija*, 41 (5-6), str. 109-131.

Tucić, S., (1994). *Povratak. Odabrane drame*. Vinkovci: Privlačica.